

ITINERARI DEL TORRATER

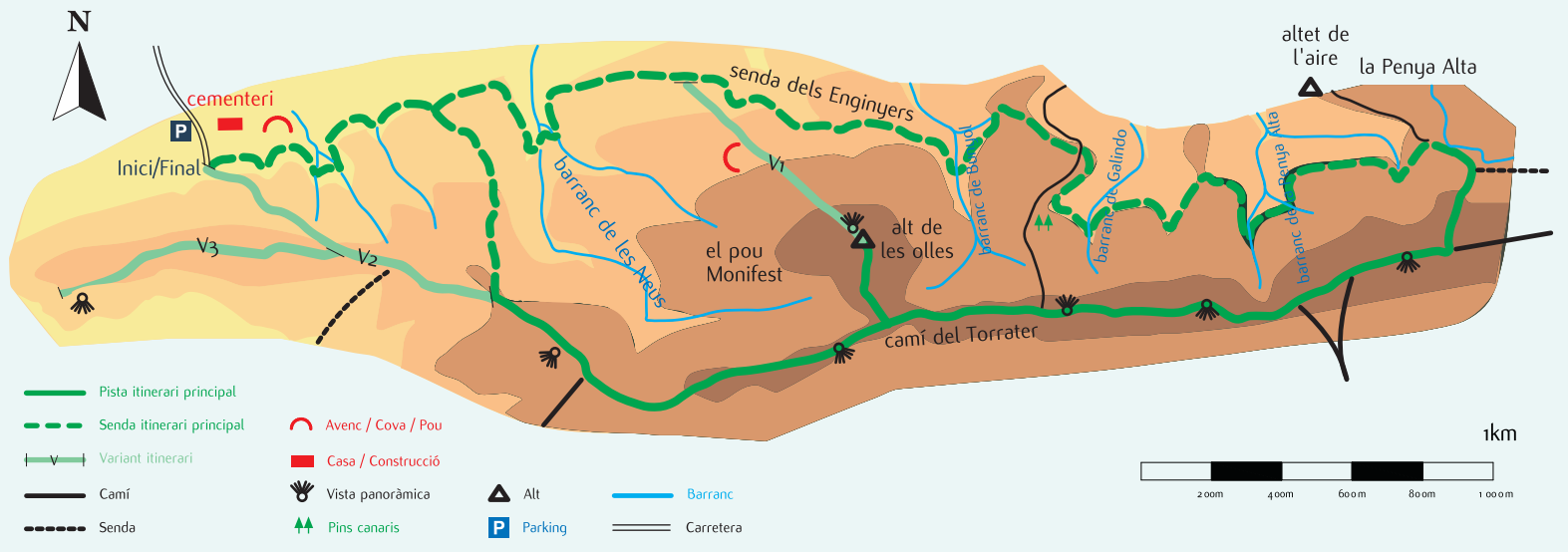
Informació pràctica del Paratge Natural de la Serra de l'Ombria - Pou Clar

Allotjaments:
Hotel Kazar www.hotelkazar.com 96 238 24 42
Hostal Monterrey 96 238 12 93
Pensión Molina 96 238 00 11
Casa Rural Casa de la Vila 610 741 299

Transports:
Autocars La Concepció · Línia València-Ontinyent-Villena
Autocars Navarro · Línia Ontinyent-Bocairent
www.laconceptcion.net · 96 238 03 62
Autocars Navarro · Línia Ontinyent-Bocairent
www.busnavarro.com · 96 238 50 11
RENFE · Regional línia València-Xàtiva-(Ontinyent)-Alcoi
www.renfe.es · (inf) 96 224 02 02

Activitats al PNM Serra de l'Ombria-Pou Clar
La Sèria serveis turístics · www.lasaria.com · 96 235 08 07

El Paratge Natural Municipal de la Serra de l'Ombria-Pou Clar és l'espai protegit d'Ontinyent que ocupa la superfície forestal situada al sud del nostre municipi i també els barrancs del centre de la Vall. Amb una extensió de 2.857 ha, inclou diversitat de paisatges, elements naturals i patrimoni construït que en justifiquen la protecció i permeten al visitant apreciar els matissos de l'ecosistema forestal mediterrani d'interior i les formes de vida vinculades al medi.

El recorregut

La senda dels Enginyers travessa les serres del Torrater i de la Filosa, tot oferint-nos fantàstiques panoràmiques de la nostra vall a només uns minuts del nucli urbà d'Ontinyent. L'itinerari no presenta cap dificultat, ja que la senda està ben senyalitzada. El camí va agafant cota suaument i arriba fins a la pista forestal que ens du a l'alt de les Olles on gaudirem d'unes vistes de la ciutat i la Mariola al fons. Des d'ací, pel que podria ser un camí de ròssec, l'itinerari torna altra vegada a la senda fins al punt de començament.

Com accedir a l'inici de l'itinerari

Darrere mateix del cementeri municipal trobareu una zona d'aparcament i el plafó informatiu que marca l'inici del recorregut.

Per què dels Enginyers

A principis del segle XX, una memòria elaborada per Miquel Bosch i Julià va determinar que la gran riuada del Xúquer del 4 de novembre de 1864 i les crescudes dels rius de la comarca eren fruit de la desforestació que patien les serres. Aquesta riuada va tenir efectes devastadors sobre l'agricultura de la Ribera, un sector econòmic clau en aquell moment. Aleshores, per minimitzar els problemes, es realitzaren diversos treballs de reforestació que incloïen la construcció d'estructures que retingueren les aigües superficials, les aigües procedents de fortes avingudes, i també la construcció de camins per facilitar les tasques de reforestació. És per aquest motiu que hui rep el nom de senda dels Enginyers, en record de la seua construcció. La senda està delimitada pr un mur de pedra seca i inclou un sistema de drenatge de les aigües que n'ha evitat la degradació.

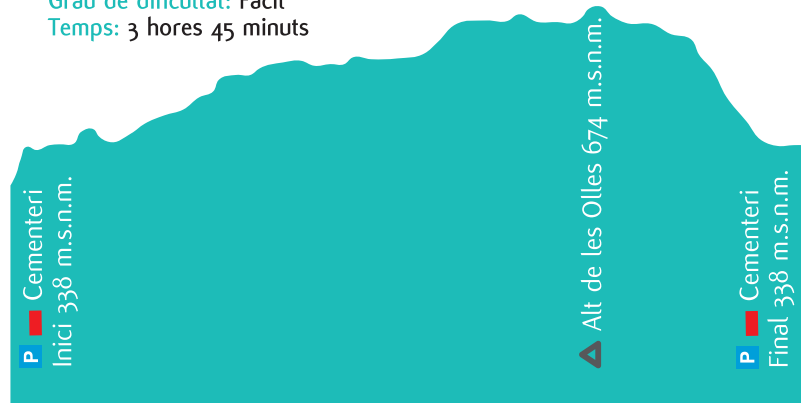

Imatge de la senda dels Enginyers l'any 1915. Observeu l'estat precari de la serra que va motivar els treballs de reforestació.

L'empremta humana en la serra

Al llarg del camí podeu trobar construccions com ara les restes d'una **vella cava**, que ens informa de l'activitat nevatera de la zona. Es va construir durant els segles XVII i XVIII quan encara no existia el fred artificial. Per fora devia tenir l'aspecte d'una casa de l'època, però dins hi havia un gran pou per emmagatzemar la neu, que en compactar-se es convertia en gel que es transportava de nit a les comarques costaneres veïnes. A hores d'ara costa creure que hi haguera neu en aquestes cotes, però les

Distància: 11 km
Altitud mínima: 417 m.s.n.m.
Altitud màxima: 674 m.s.n.m.
Desnivell acumulat pujant: 322 mts.
Desnivell acumulat baixant: 354 mts.
Grau de dificultat: Fàcil
Temps: 3 hores 45 minuts

infraestructures i el nom del barranc de les Neus així ho fan veure. Prop d'aquesta cava n'hi havia dos més, que foren desmuntades per edificar el cementeri. També trobareu el que semblen unes dreceres que travessen la lloma fins l'alt de les Olles. Aquests traçats podrien ser restes dels antics **camins de ròssec o rossegadors**, unes vies que s'utilitzaven per baixar els troncs tallats a la serra arrossegats per ases. Una mostra de les construccions ideades per retenir les aigües superficials que baixen pels vessants la trobem al barranc de Bunyol. Allí la senda conforma una presa que minva la força dels corrents. Un poc més amunt del barranc es dibuixen uns murs que formen uns bancals que retenen les aigües de les avingudes. D'aquesta forma s'afavoria la derivació d'aigua als aquífers.

vessant nord de la Serra de Mariola i la Valleta d'Agres

La indústria nevatera

En èpoques sense refrigeradors, la neu s'apreciava perquè permetia mantenir els aliments durant més temps. A Ontinyent es construeixen pous de neu per contenir l'epidèmia de pesta que assotava la comarca. La neu permetia combatre les febres, i en no poder proveir-se de comarques veïnes es va optar per construir-ne al municipi. El 1628 trobem una primera referència d'aquestes construccions al terme. Els pous de neu o caves se situen a l'Ombria: hui encara s'hi localitzen dos neveres i tres geleres, vestigi d'aquesta cultura nevatera. Sembla que abans de fer el cementeri municipal hi havia dos pous de considerables proporcions que potser eren dos neveres.

VARIACIONS SOBRE L'ITINERARI PROPOSAT

V1 Per retallar el recorregut. Hi ha una drecera que et durà a l'alt de les Olles sense passar per la casa del Torrater. Està senyalitzada i acurta una hora i mitja aproximadament el temps de l'itinerari.

V2 La baixada final. Si les cames ja et fallen, pots baixar per la pista forestal pavimentada. Tardaràs pràcticament el mateix, però potser et resulte més còmode.

V3 Panoràmica sobre els barrancs dels Tarongers i de l'Adern. Si feu la baixada final per la pista, trobareu a l'esquerra un camí que cresteja i condueix a una cova. Des d'allí disposeu d'una àmplia visió de la formació d'aquests barrancs.

NO T'HAS DE PERDRE...

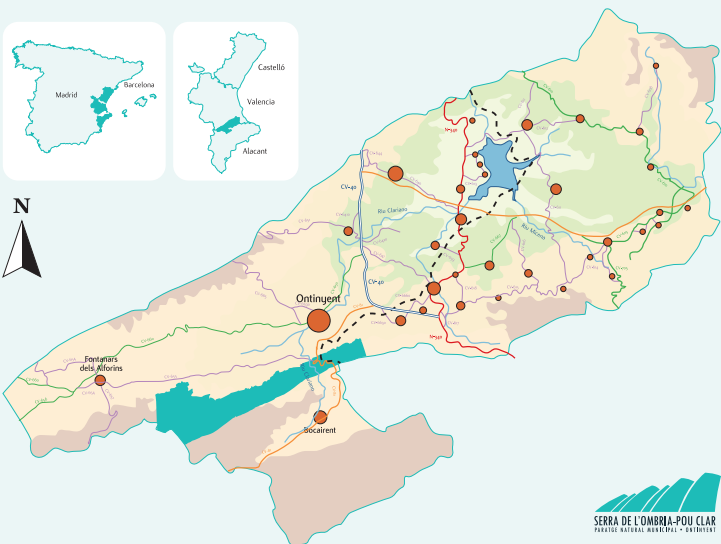
Les caves o pous de neu. La primera a 100 m de l'inici de l'itinerari, a la part inferior de la senda, i una altra al costat de la senda en direcció a l'alt de les Olles.

Les panoràmiques sobre la Vall d'Albaida i la Mariola. El trajecte de pujada us ofereix panoràmiques sobre la nostra vall. Podeu intentar endevinar els pobles que s'hi van presentant. Des de la pista albirareu els pobles d'Agres i Alfafara al peu de la serra de Mariola.

L'alt de les Olles. És el punt més panoràmic del recorregut, un mirador privilegiat sobre el nucli urbà d'Ontinyent.

cava o pou de neu situada darrere del cementeri municipal

Ornitologia

Els pinarets que hi ha en aquesta zona són l'hàbitat perfecte per a moltes espècies de caràcter forestal. **Pinsans** (*Fringilla coelebs*) que escoltarem als mesos de primavera, **senyoretetes** (*Aegithalos caudatus*), **totestius** (*Parus major*) i altres pàrids són els habitants d'aquest espai ombrívol. El cant aflautat de l'**oriol** (*Oriolus oriolus*) ens indica que estem en les primeres hores del matí. A l'època hivernal trobarem gran quantitat de **tords** (*Turdus philomelos*) i **niuerets** (*Carduelis spinus*) aletejant entre les branques. Quan arribem a la revolta del barranc de les Neus de ben segur que escoltem molts **pit-rojos**¹ (*Erithacus rubecula*), **busquerets de casquet** (*Sylvia atricapilla*) i la **merla** (*Turdus merula*), que advertirà de la nostra presència a la resta d'animals. Els **perdigots** (*Alectoris rufa*) canten amb força i no els veurem mai de prop, al contrari del **cagaestagues** (*Saxicola torquata*), que, molt confiat, s'acostarà al caminant sense cap temor. Pel barranc de Bunyol podreu escoltar el cant rialler del **picatrons**² (*Picus viridis*) i més avant el **cruixidell** (*Emberiza calandra*) també ens oferirà el seu cant potent i característic als mesos de primavera i estiu. En el camí del Torratèr abunden els fringíl·lids: cadernereres i passerells, a més de rapinyaires com l'**àguila serpera** (*Circaetus gallicus*), el **xoriguer**³ (*Falco tinnunculus*) i l'**àligot** (*Buteo buteo*) que cerquen rèptils per aquestes planures. No us sorprendrà veure algun **voltor** (*Gyps fulvus*) dels que ens visiten de tant en tant des de la serra de Mariola. Per acabar, un espectacle digne de veure. Quan es pon el sol, prop de l'alt de les Olles es reuneixen gran quantitat d'hirundínids cercant insectes. **Oronetes** (*Hirundo rustica*), **oronetes de cua blanca** (*Delichon urbica*) i **falcies** (*Apus apus*) volen tan baix i tan prop de nosaltres que si estem quiets podrem notar el bufit que provoquen en fregar l'aire.

pit-roig

picatrons

xoriguer

ornitòleg

CURIOSITATS

Aquest pi no és molt blanc

Entre les peculiaritats que trobem al llarg de l'itinerari cal destacar el grupet de pins canaris grans en una revolta pròxima a l'alt de les Olles. Possiblement hi foren plantats en alguna repoblació forestal i actualment s'han assilvestrat a la perfecció. Com el seu nom indica, són originaris de les illes Canàries. Els nostres pins autòctons difícilment superen els 150 anys mentre que els pins canaris poden aplegar als 400. La seua supervivència ací s'explica per la capacitat de rebrotar i crear tiges noves en la part aèria després del pas del foc, tot regenerant-se molt ràpidament. Aquests pins dilaten l'escorça per evitar que el foc arribi a les zones de creixement

Les nostres orquídiies

Les abelleres constitueixen les nostres orquídiies autòctones més freqüents. Les flors són menudes però tenen l'estructura i la bellesa típica de tots els membres d'aquesta família. La pol·linització la realitzen abelles que confonen el label, la part més cridanera de la flor, amb l'abdomen de les femelles de les abelles. A més la flor sintetitza molècules d'atracció sexual per als mascles que fan una espècie de pseudocòpula de la flor i en aquest procés agafen el pol·len d'una flor i el transporten a l'altra.

Una curiosa lletera

Quan Cavanilles va visitar la serra d'Agullent camí de la Covalta es va fixar en aquesta lletera de matoll. L'Euphorbia isatidifolia té la llet de color groc, a diferència de la majoria de lleteres que la tenen blanca. A més les arrels són grosses i tuberoses, que li serveixen per passar l'estació desfavorable. La llet de les lleteres és càustica i, per tant, tòxica per via interna. Però antigament s'ha usat per eliminar berrugues i callositats, i també per provocar inflamacions locals.

Una cal·la poc comuna

La cresolera, rapa o farolets la trobarem preferentment a les obagues. Les fulles són grosses i carneses, i pertany a la mateixa família que les cal·les. La màxima esplendor vegetativa i reproductiva és des de la fi de la tardor a l'inici de la primavera. És una planta indicadora de bona terra i a Callosa d'en Sarrià diuen "terra que cria rapa, ni es ven ni és barata". Tota la planta és tòxica, per això cal evitar el contacte de la pell ja que amb el seu suc pot generar èczemes i dermatitis.

Hi han col·laborat i aportat documentació: Antoni Conca (botànica), Agustí Boix (geologia), Antoni Ferrero (ornitologia), Manolo Albuixech (pous de neu), Àngel Cambra (etnografia i història).
Fotografies: Agrupació Fotogràfica d'Ontinyent (AFO)
Coordinació i definició del projecte: Departament de Medi Ambient
Correcció lingüística: Oficina de Promoció i Ús del Valencià de l'Ajuntament d'Ontinyent
Edita: AJUNTAMENT D'ONTINYENT, Regidoria de Medi Ambient
Ontinyent, novembre de 2009

Vegetació

LES PINEDES. La senda dels Enginyers es troba envoltada a l'inici per uns fragments de pinar adult, que s'han salvat dels successius incendis patits a la zona. Aquestes pinedes procedeixen de repoblacions forestals dels anys 30 del segle passat, i altres a la postguerra. Llevat d'algunes àrees menudes, on hi havia pinars des de la primeria del segle passat, l'estat de la serra era paupèrrim, amb una vegetació molt magra i un predomini de l'element rocós com així ho corroboren les fotografies de l'època. La causa va ser la sobrepastura de la Serreta realitzada per les cabres. Tots els pinars són de **pi blanc o bord** (*Pinus halepensis*), espècie autòctona que ocuparia les àrees més desfavorides i amb menor capa de sòl. El pi blanc tolera perfectament les condicions de sequera i escassetat de sòl típiques de l'àrea. **ELS MATOLLS.** La vegetació més comuna del paratge natural és el matoll, vegetació arbustiva d'una alçada mitjana d'1 m integrada per: **argelagues** (*Ulex parviflorus*), **romer** (*Rosmarinus officinalis*), **cepell** o **petorrets** (*Erica multiflora*), **esteperes** (*Cistus albidus*, *mosnpeleensis* i *salviifolius*), **matagall** (*Cistus clusii*) i **ginebres** (*Juniperus oxycedrus*). **ELS FONGS.** Els pins són arbres que poden establir micorizes amb un grup molt variable de fongs. Els més interessants són els pebrassos o esclata-sangs, les llenegues o mocoses, un comestible excel·lent que sol fructificar a les pinedes més velles; els fredolics, altre comestible excel·lent que fructifica a finals de la temporada; i els comuns fongs grocs o bolets de pi, que com a comestibles són molt discrets.

serra del Torratèr i la senda del Enginyers

Geologia

L'itinerari va descobrint-nos el marc general de la situació geològica de la Vall d'Albaida, amb àmplies vistes que mostren el conjunt de la seua formació i situació actual. A la primera meitat, la ruta serpenteja a mitja altura entrant i eixint per barrancs, com el de les Neus, el de Bunyol o el de Galindo, formats per l'erosió dels vessants on l'aigua ha aprofitat solcs, pendents o materials més febles per anar obrint-se pas cap a la vall des de la carena. Quan hem guanyat un poc d'alçada i mirant al nord-est, s'observa una petita llengua de muntanya que oculta Aiolo de Malferit que és tallada pel riu Clariano. És el barranc de la Fos. El recorregut no és lògic, ja que el riu hauria de vorejar aquesta mola, i no obstant això la travessa. L'explicació és que en algun moment aquesta part de la vall era un llac que desguassaria pel coll on actualment va la carretera cap a Aiolo de Malferit. Va ser en el procés natural del riu d'erosionar i eliminar materials, que va aprofitar alguna part feble de l'actual barranc de la Fos per a encaixar-s'hi. Per això en aquest punt sembla que el riu duga un camí poc lògic, tot encarant-se a la muntanya. Un fenomen paregut s'observa darrere de l'embassament de Bellús, on convertida la vall en un llac després de la retirada de la mar, el riu Albaida va formar un canal de desguàs tallant la serra Grossa per l'estret de les Aigües. El camí fa via i una vegada a la casa del Torratèr, però abans d'arribar-hi, al barranc de la Penya Alta veiem les restes d'un alçament de terres per una falla inversa: és la mateixa penya Alta i la penya que la confronta. Aquestes penyes formen part d'un estrat que va ser elevat per les forces de compressió; posteriorment, l'aigua del barranc ha anat tallant i separant-les. Pugem fins la carena just per començar la tornada acompanyats de la Mariola a migjorn i el Benicadell a llevant. Comencem la baixada. Cap a l'inici de la ruta se'ns obri a ponent el relleu turmentat del barranc de Bocairent i el barranc dels Tarongers. Una aproximació per una variant de l'itinerari ens aportarà una panoràmica extraordinària i una lliçó de camp en la matèria de geologia.

ITINERARIS PER CONÉIXER EL PARATGE NATURAL MUNICIPAL DE LA SERRA DE L'OMBRIA-POU CLAR

L'Ajuntament d'Ontinyent ha senyalitzat 4 itineraris perquè pugueu conèixer aquest espai natural protegit. Són els següents:

Itinerari del Torratèr

Les plantes, la formació de les nostres muntanyes, els pous de neu i la construcció de les sendes dels Enginyers.
11 km, 3 hores 45'.

Itinerari del barranc dels Tarongers-alt del Castellar

Les formes visibles del relleu, la vegetació de ribera, la fauna dels penya-segats i barrancs, els molins i el bressol del tèxtil valencià.
5,8 km, 3 hores.

Itinerari de la font de Morera-senda dels Enginyers

Les formes de vida al món rural, el paisatge agrícola de secà, l'endèmica Caralluma Munbyana i l'erosió amb rasclets.
12,5 km, 4 hores.

Itinerari de Fuset-Gamellons

La fauna salvatge, les plantes útils, els forns de calç, els avencs, els treballs forestals dels anys 40 i la vida a la serra.
9,5 km, 3 hores 30'.

